

Designing A Model And Validating The Preschool Curriculum Emphasizing Life Skills

Hajar chistan¹ | Farzaneh Vasefian^{2✉} | Aleme Keikha³

1. Ph.D. Candidate, Department of Curriculum Planning, Meymeh Branch, Islamic Azad University, Meymeh, Iran. E-mail: chistanha@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Curriculum Planning, Meymeh Branch, Islamic Azad University, Meymeh, Iran. E-mail: Farzaneh.vasefian@iau.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Faculty of Economics and Administrative Affairs, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. E-mail: aleme.keikha@entp.usb.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 27 May 2024 Received in revised form: 13 February 2025 Accepted: 14 September 2025 Published online: 22 September 2025 Keywords: Curriculum model, life skills, preschool course, theme analysis, confirmatory factor analysis.	The present study aimed to design and validate a preschool curriculum model with an emphasis on life skills. The research was applied-developmental in terms of purpose and employed a mixed exploratory (qualitative-quantitative) approach in terms of implementation. In the qualitative phase, a thematic analysis technique was used to develop the model. The statistical population in the qualitative phase consisted of 15 experts in curriculum studies, psychology, and kindergarten managers in Fars Province, selected through purposive sampling until theoretical saturation was achieved. In the quantitative phase, the statistical population included all kindergarten teachers in Fars Province during the 2021-2022 academic year, totaling 5,112 individuals; based on Cochran's formula and cluster sampling, 375 individuals were selected as the sample. Data collection in the qualitative phase was conducted using semi-structured interviews, while in the quantitative phase, a 69-item researcher-made questionnaire derived from the qualitative phase content was used. For data analysis, thematic analysis was applied in the qualitative phase, and confirmatory factor analysis was used in the quantitative phase. The model derived from the qualitative phase results included 9 main components and 69 indicators: citizenship rights education (10 indicators), emotion management (15 indicators), critical thinking (7 indicators), problem-solving (11 indicators), creative thinking (7 indicators), communication skills (10 indicators), decision-making skills (6 indicators), self-awareness (7 indicators), and physical health (6 indicators). In the quantitative section, the validity and reliability of the confirmatory factor analysis model were confirmed using construct-convergent validity and composite reliability techniques, respectively.
Cite this article: Chistan, H., Vasefian, F., & Keikha, A. (2025). Designing a model and validating the preschool curriculum emphasizing life skills. <i>Journal of Educational Psychology Studies</i>, 22 (59), 34-62. DOI: 10.22111/JEPS.2025.48861.5747	
 © The Author(s). DOI: 10.22111/JEPS.2025.48861.5747 Publisher: University of Sistan and Baluchestan	

طراحی الگو و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش دبستانی

با تأکید بر مهارت‌های زندگی

هاجر چیستان^۱ | فرزانه واصفیان^۲ | عالمه کیخا^۳

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه برنامه ریزی درسی، واحد میمه، دانشگاه آزاد اسلامی، میمه، ایران. رایانامه: chistanha@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه برنامه ریزی درسی، واحد میمه، دانشگاه آزاد اسلامی، میمه، ایران. رایانامه: Farzaneh.vasefian@iau.ac.ir

۳. دانشیار، گروه کارآفرینی، دانشکده اقتصاد و امور اداری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. رایانامه: aleme.keikha@entp.usb.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	مطالعه حاضر باهدف طراحی الگو و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی انجام پذیرفت. پژوهش حاضر به لحاظ هدف پژوهشی کاربردی - توسعه‌ای و به لحاظ اجرا آمیخته اکتشافی (کیفی-کمی) بود. در این راستا در بخش کیفی با استفاده از تکنیک تحلیل مضمون به ارائه الگو پرداخته شد. جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی شامل ۱۵ نفر از خبرگان حوزه برنامه درسی، روان‌شناسی و مدیران مهدکودک استان فارس بودند که به روش نمونه گیری هدفمند و تا رسیدن به شاخص اشباع نظری انتخاب شدند. جامعه آماری در بخش کمی نیز شامل کلیه مربیان مهد کودک استان فارس در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به تعداد ۵۱۱۲ نفر بودند؛ که بر اساس فرمول کوکران و روش نمونه گیری خوشه‌ای تعداد ۳۷۵ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه ساختار یافته و در بخش کمی از پرسشنامه ۶۹ سوالی محقق ساخته برگرفته از محتوای بخش کیفی استفاده شد. جهت تحلیل اطلاعات بخش کیفی از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی، تکنیک تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. مدل احصا شده از نتایج بخش کیفی پژوهش شامل ۹ مؤلفه اصلی و ۶۹ شاخص: آموزش حقوق شهروندی (ده شاخص)، مدیریت احساسات (پانزده شاخص)، تفکر انتقادی (هفت شاخص)، حل مسئله (یازده شاخص)، تفکر خلاق (هفت شاخص)، مهارت ارتباطی (ده شاخص)، مهارت تصمیم‌گیری (شش شاخص)، خودآگاهی (هفت شاخص) و بهداشت جسمی (شش شاخص) بود. در بخش کمی نیز روایی و پایایی مدل تحلیل عاملی تأییدی به ترتیب با استفاده از تکنیک‌های روایی سازه - همگرا و پایایی مرکب مورد تأیید قرار گرفت.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۷	
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۵	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۲۳	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۶/۳۱	
واژگان کلیدی:	
الگوی برنامه درسی،	
مهارت زندگی،	
دوره پیش دبستانی،	
تحلیل مضمون،	
تحلیل عاملی تأییدی.	

استناد: چیستان، هاجر؛ واصفیان، فرزانه؛ و کیخا، عالمه (۱۴۰۴). طراحی الگو و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی.

مطالعات روانشناسی تربیتی، ۲۲ (۵۹)، ۶۲-۳۴.

DOI: 10.22111/JEPS.2025.48861.5747

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

آموزش و پرورش رکن اساسی پیشرفت، توسعه و تعالی هر کشوری محسوب می‌شود (نعیمی و حنیفی، ۱۴۰۱). در این راستا، آموزش و پرورش پیش دبستانی^۱ به عنوان اولین مرحله از آموزش و پرورش رسمی بستر مناسبی را برای رشد و شکوفایی شخصیت کودکان فراهم می‌آورند (اسکاروا و جاباروا^۲، ۲۰۲۲). براساس تجربیات و بررسی‌های روانشناختی و تربیتی سال‌های اول کودکی در رشد و پرورش کودکان نقش مهمی دارد. زیرا شکل‌گیری شخصیت و رشد همه جانبه فرد در این دوره بیشتر انجام می‌شود (وین تامیلا و همکاران^۳، ۲۰۲۰). تحقیقات انجام شده در زمینه برنامه‌های درسی دوره پیش دبستانی در سال‌های اخیر نشان‌دهنده تأثیر برنامه‌های غنی و برنامه‌ریزی آموزشی و درسی مطلوب برای گروه‌های سنی مختلف کودکان در دوره قبل از دبستان است (لی^۴، ۲۰۲۲). مهمتر این که نتایج تحقیقات مؤید سرمایه‌گذاری بیشتر برای آموزش بهتر و برنامه‌های کیفی به علت کسب موفقیت‌های بیشتر کودکان در سال‌های تحصیلی بعد از سپری کردن دوره پیش از دبستان است (پرولکس و عبود^۵، ۲۰۱۹)؛ چرا که آموزش و پرورش پیش دبستانی به عنوان درون‌دادی حساس هم از نظر رشد کلی یک فرد و هم از نظر تأثیر در پذیرش و نگهداری کودکان در سطوح ابتدایی، در سیاست ملی آموزش و پرورش اکثر کشورها، مورد تأکید فراوان قرار گرفته است (کایول^۶، ۲۰۱۴). از سوی دیگر، تمام کسانی که به نحوی با مسائل آموزش و پرورش کشور ارتباط دارند به این نکته اساسی و بدیهی آگاهی دارند که حل مشکلات و معضلات آموزش و پرورش کشور به طور مستقیم به مسائل دوره پیش دبستانی بستگی دارد. در صورتی که با

^۱ . preschool

^۲ . Askarova & Jabborova

^۳ . Vintimilla

^۴ . Li

^۵ . Proulx & Aboud

^۶ . Kaul

مسایل این دوره تحصیلی به طور جدی و همه جانبه برخورد نشود نباید امید چندانی به حل مشکلات دوره‌های بعدی تحصیلی داشت (نادی و افتخاری، ۱۳۹۷)؛ چرا که امروزه در بسیاری از نظام‌های پیشرفته جهان مسئله آموزش و پرورش پیش دبستانی به عنوان یکی از پایه‌های اساسی تعلیم و تربیت پذیرفته شده و تقریباً در بیشتر تقسیم‌بندی‌های رشد، سن آموزش قبل از دبستان به عنوان یکی از مراحل تکوین شخصیت مورد تأکید قرار گرفته است که گسترش تعلیم و تربیت خردسالان در سنین پیش دبستان باید از جمله هدف‌های اساسی جهت‌گیری آموزشی این دهه باشد (یازیگی^۱، ۲۰۲۳). روشن است که بی‌توجهی به مسائل و مشکلات دوره پیش دبستانی و عدم برنامه‌ریزی مفید و مؤثر با علایق و نیازهای کودکان در این سن اثرات مخربی را بر سلامت و شخصیت کودکان بر جای خواهد گذاشت (غلامی و همکاران، ۱۴۰۱).

تجربه کشورهای دیگر نشان می‌دهد بهترین سن برای شروع آموزش مهارت‌های زندگی پنج و شش سالگی است؛ به همین دلیل آموزش جهانی مهارت‌های زندگی پیش از دوران دبستان شروع و به تدریج کامل‌تر می‌شود (جو و همکاران^۲، ۲۰۲۰)؛ بنابراین اگر محتوای برنامه درسی^۳ با یادگیری مهارت‌های زندگی، ترکیبی موزون یابند در افراد نگرشی سالم و سازنده نسبت به موقعیت‌های زندگی حاصل می‌شود که نتیجه آن، بروز رفتارهای صحیح برای پیشگیری از ناهنجاری‌های روحی خواهد بود (قلعه شاهی، ۱۳۸۹).

به دلیل اینکه انسان‌ها دارای ابعاد مختلف جسمانی، شناختی، عاطفی، اجتماعی می‌باشند؛ رشد و تکامل واقعی زمانی محقق خواهد شد که به تمامی ابعاد شخصیت انسان به طور هماهنگ توجه شود (سرخوش و همکاران، ۱۴۰۰). درواقع هدف پرورش در حوزه آموزش و پرورش، هدایت رشد جسمانی و روانی یا به‌طور کلی هدایت رشد همه‌جانبه شخصیت پرورش یابندگان در جهت

^۱ . Yazigy

^۲ . Joo

^۳ .Curriculum

کسب و درک معارف بشری و هنجارهای مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا کردن استعدادهای آنان است (میکائیلو و سلطان القرای، ۱۳۹۴). آموزش مهارت‌های زندگی باعث کاهش معنادار خشم و افزایش سطح ادراک شایستگی می‌گردد (نیک منش و همکاران، ۱۳۹۶). براین اساس، اهداف تعلیم و تربیت در این دوره باید پرورش کامل مهارت‌های زندگی بوده باشد. فقط در سایه بهره‌مندی از چنین رشد متعادل است که بستر کامل و متعالی وجود فراهم می‌شود. از این رو محیط‌های یادگیری باید به گونه‌ای طراحی شود که موجب توقف یا سکون فرد در یک مرحله خاصی نگردد، طرف‌داران نظریه برنامه درسی رشدگرا به تلفیق و اینکه رشد شناختی، اخلاقی، شخصیتی رابطه‌ای متقابل با یکدیگر دارند و اینکه یک بعد (مثلاً بعد شناختی) نباید موجب حذف ابعاد دیگر شود، توجه ویژه‌ای دارند (میلر^۱، ۱۳۹۶).

لذا می‌توان گفت مهارت زندگی و برنامه درسی ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر دارند. زیرا هدف هر دو، طراحی فرصت‌های مناسب برای یادگیری بهتر یادگیرنده و حداکثر بهره‌وری از این فرصت‌هاست. هر دو رشته شامل مراحل طراحی، اجرا و ارزشیابی هستند. برنامه‌ریزی درسی عامل تحقیق اهداف برنامه‌های آموزشی و مهارت‌های زندگی عامل تحقق‌های برنامه درسی است (کایا و دنیز^۲، ۲۰۲۰). براین اساس، برنامه‌ریزی درسی مجموعه فعالیت‌هایی تلقی می‌شود که میان عناصر اصلی برنامه‌ها درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) ارتباط برقرار می‌کند، اما زمینه ایجاد تغییر و تحول در نظام برنامه‌های درسی از طریق مهارت‌های زندگی به وجود می‌آید. در واقع برنامه‌ریزی درسی و مهارت‌های زندگی در کنار هم و با بهره‌مندی از یکدیگر می‌توانند فرایند آموزش را تسهیل کنند؛ بنابراین رابطه‌ای طولی است و با یکدیگر همپوشانی دارند (عبدالوهابی و همکاران، ۱۴۰۱).

^۱ . Miller

^۲ . Kaya & Deniz

در این زمینه، تحقیقات پیشین نیز بر اهمیت ادغام مهارت‌های زندگی در برنامه‌های درسی پیش‌دبستانی تأکید دارند. برای مثال، رضایی و همکاران (۱۴۰۲) بر الگوی توانمندسازی مهارت‌های زندگی برای کودکان تحت سرپرستی تمرکز کرده‌اند که شامل مؤلفه‌هایی مانند دوستی، مهربانی، مشارکت، تفکر خلاق، مسئولیت و اعتماد به نفس است. پناهنده‌پور و همکاران (۱۴۰۲) ابعاد حاکمیتی، آگاه‌سازی خانواده‌ها، تناسب فرهنگی، امکانات آموزشی و شیوه‌های خلاقانه را در شکل‌دهی الگوی برنامه درسی پیش‌دبستانی در ایران برجسته کرده‌اند. ارجمندی و همکاران (۱۴۰۲) الگوی پژوهش‌محور را با تمرکز بر ساختار (مانند مدیریت و سازماندهی)، آموزش (محتوا، روش و ارزشیابی) و مهارت‌های متنوع (از جمله تصویری-فضایی، زبانی، حسی-حرکتی و اخلاقی) پیشنهاد داده‌اند. همچنین تحقیقاتی به لزوم آموزش مهارت‌های زیستی برای کودکان پرداخته‌اند (نوظهوری و همکاران ۱۴۰۰، خضری و همکاران ۱۳۹۹، شفیعی و همکاران ۱۳۹۹). میرعرب رضی و همکاران (۱۴۰۱) اهداف برنامه درسی مسئله‌محور را بر توانمندی حل مسئله، پرسشگری، مسئولیت‌پذیری، نشاط، رشد همه‌جانبه و پرورش قوای ذهنی تأکید کرده‌اند، در حالی که مطالعه دیگر آن‌ها (۱۴۰۰) مؤلفه‌های گسترده‌تری در اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری، ارزشیابی، مکان و زمان را شناسایی کرده است. از دیدگاه بین‌المللی، لورتا و همکاران (۲۰۲۳) بر آموزش مادام‌العمر از طریق گروه‌های بازی برای رشد مهارت‌های زندگی تمرکز دارند؛ یازگی (۲۰۲۳) برنامه درسی یکپارچه EFL را برای غنی‌سازی محیط زبانی پیشنهاد می‌دهد؛ لی (۲۰۲۲) بر ساخت و اصلاح برنامه درسی حرفه‌ای بر اساس داده‌های بزرگ تأکید دارد؛ و هالفداناردوتیر و همکاران (۲۰۲۲) برنامه مهارت‌های زندگی را برای آموزش مهارت‌های اجتماعی و کاهش رفتارهای مشکل‌ساز مؤثر می‌دانند.

به نظر می‌رسد در حال حاضر نهادهای سستی مانند خانواده و مدرسه و دیگر نهادهای فرهنگی برای ایجاد و رشد مهارت‌های زندگی موفق نبوده‌اند (بابادی و مشکانی، ۱۳۹۰). مسئله اصلی این

مطالعه عدم توجه کافی و غفلت از توجه هم‌زمان به ابعاد رشد شخصیتی کودکان در دوره پیش‌دبستانی است. امروزه در نظام آموزش و پرورش کتاب‌هایی در قالب انس با قرآن تدوین شده که فقط در راستای رشد شخصیت دینی و معنوی کودکان بوده و از توجه به سایر ابعاد رشد شخصیتی غفلت ورزیده است و همچنین بیشتر مفاهیم گنجانده شده در این کتاب‌ها به علت هماهنگ نبودن با توانایی‌های ذهنی و عقلانی کودکان اثرات نامطلوبی بر رشد شخصیت کودکان می‌گذارد (کنعانی هرندی، ۱۳۹۷)؛ بنابراین ضروری است ارائه محتوای مناسب درسی برای این دوره با تأکید بر رشد همه‌جانبه کودک در بعد جسمی، ذهنی، عاطفی، معنوی، اخلاقی و اجتماعی صورت گیرد (کلینکه^۱، ۱۴۰۳). در دوره پیش‌دبستانی، کودک قادر به درک مفهوم قاعده و مقررات نیست و در برنامه‌ها، اخلاق مبتنی بر ایجاد عادات نیکو، پرورش داده می‌شود، اما تربیت اخلاقی در دوره دبستان، مبتنی بر مقررات و قاعده است و این امر، تعلیم و تربیت تکوینی نام دارد، یعنی با توجه به مراحل رشد کودک، برنامه‌ریزی می‌کنند. برنامه‌های این دوره، کودک محور و رشد محورند، این برنامه‌ها بر خلاف برنامه‌های آموزش دبستانی، رسمی نیستند، بلکه بسیار انعطاف‌پذیرند درواقع ما امروزه می‌توانیم و نیازمندیم که بر مبنای اصالت‌های فرهنگی خویش برنامه‌های نوین آموزش و پرورش پیش‌دبستانی را به کار گیریم و چون در یک کشور انقلابی و در حال توسعه به سر می‌بریم ضرورت دارد برای کودکانی که در محرومیت فرهنگی و اجتماعی روزگار می‌گذرانند و اکثریت فرزندان این مرزوبوم را تشکیل می‌دهند برنامه‌هایی را ایجاد کنیم که بتواند مقدمات پرکردن شکاف وسیع محرومیت را فراهم کند. لازم به ذکر است نتایج این تحقیق اطلاعات ارزشمندی را می‌تواند در اختیار تصمیم‌گیرندگان تعلیم و تربیت، مربیان، مدیران و خصوصاً والدین در خصوص افزایش مهارت‌های زندگی قرار دهد. از آنجاکه رشد پرورش مطلوب شخصیت کودکان بدون توجه به اصل مهم و اساسی که همان تعلیم و تربیت منطقی آن‌هاست میسر

^۱ . Klinke

نخواهد بود، و باتوجه به کمبود الگوهای برنامه درسی دوره پیش دبستان با تأکید بر مهارت‌های زندگی مطالعه حاضر باهدف طراحی الگو و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش دبستان با تأکید بر مهارت‌های زندگی صورت پذیرفته است؛ بنابراین سؤال‌های اصلی این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستان با تأکید بر مهارت‌های زندگی چگونه است؟
۲. آیا الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستان با تأکید بر مهارت‌های زندگی از اعتبار لازم برخوردار است؟

روش پژوهش

بر اساس استراتژی انجام پژوهش مطالعه حاضر یک پژوهش آمیخته اکتشافی (کیفی-کمی) بود که از نظر افق زمانی به صورت مقطعی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ صورت پذیرفت. مشارکت کنندگان این مطالعه در بخش کیفی را خبرگان حوزه الگوی برنامه درسی در مقطع پیش دبستانی تشکیل دادند. بدین منظور، از نظرات ۱۵ نفر از خبرگان شامل " اساتید دانشگاه در حوزه برنامه درسی، روان‌شناسی و کارشناسان و مدیران پیش دبستانی " استفاده شد. نحوه گزینش متخصصان یاد شده، به شیوه هدفمند قضاوتی بود به گونه‌ای که ملاک انتخاب افراد شامل ده سال تجربه اجرایی، تجربه موفق کارآفرینی (علت انتخاب: افرادی که تجربه تاسیس پیش دبستانی‌های مطرح را داشته‌اند) و یا مدیریت در زمینه پیش دبستانی و انجام تحقیقات مرتبط در حوزه الگوی برنامه درسی در پیش دبستانی بود. لذا در بخش کیفی با توجه به شاخص اشباع نظری و به روش قضاوتی هدفمند فرایند انجام مصاحبه‌ها تا مصاحبه پانزدهم ادامه یافت. و در بخش کمی نیز جامعه آماری پژوهش را کلیه مربیان مراکز پیش دبستانی استان فارس به تعداد ۵۱۱۲ تشکیل دادند. با توجه تعداد افراد جامعه آماری و با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه برابر با ۳۵۷ نفر برآورد گردید. با توجه به احتمال غیرقابل استفاده بودن برخی پرسشنامه‌ها، تعداد ۴۱۸ پرسشنامه (ده درصد بیشتر) توزیع گردید که از میان آن‌ها ۳۹۷ پرسشنامه برگشت داده شد. از بین

پرسشنامه‌های برگشت داده شده تعداد ۳۷۶ پرسشنامه قابل استفاده بود. جهت انتخاب آزمودنی‌های تحقیق، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد. بدین ترتیب، ابتدا شهرستان‌های استان فارس به پنج خوشه‌ی شمال، جنوب، شرق، غرب، و مرکز تقسیم‌بندی شد و سپس از هر خوشه، دو شهرستان به صورت تصادفی انتخاب شدند. جهت گردآوری داده‌های بخش کمی نیز در بخش کیفی، از مصاحبه نیمه ساختاریافته و در بخش کمی از پرسشنامه محقق ساخته ۶۹ سوالی مبتنی بر طیف پنج گزینه‌ای لیکرت برگرفته از محتوای بخش کیفی به شرح جدول (۱) استفاده گردید؛

جدول ۱. مشخصات پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش

ردیف	مؤلفه	تعداد	منبع
۱	حقوق شهروندی	۹	پرسش‌نامه محقق ساخته
۲	مدیریت احساسات	۶	
۳	تفکر انتقادی	۷	
۴	مهارت حل مسئله	۱۱	
۵	تفکر خلاق	۷	
۶	مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر	۱۰	
۷	مهارت تصمیم‌گیری	۶	
۸	خودآگاهی	۷	
۹	بهداشت جسمی	۶	
	مجموع	۶۹	

و در نهایت به منظور اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش‌دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی از تکنیک تحلیل عاملی تأییدی^۱ با استفاده از نرم‌افزار لیزرل^۲ استفاده گردید.

یافته‌ها

^۱ Confirmatory Factor Analysis (CFA)

^۲ Lisrel

در پژوهش حاضر به منظور ارائه الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی، از تکنیک تحلیل مضمون بر اساس مدل براون و کلارک (۲۰۰۶) شامل پنج مرحله "آشنایی با داده‌ها، ایجاد کدهای اولیه، جستجوی مضامین، بازیابی مضامین و تعریف و نام‌گذاری مضامین" استفاده شده است. در این راستا پس از مصاحبه با خبرگان تعداد ۶۹ شاخص احصا گردید. در ادامه، بر اساس مشابهت‌های کاربردی مضامین پایه، مضمون‌های مشابه در یک دسته به نام "مضمون سازمان‌دهنده" قرار گرفت. مضامین سازمان‌دهنده نیز بر اساس وجه اشتراک خود در دسته کلی‌تر به نام مضامین فراگیر قرار گرفتند. در نهایت داده‌های برآمده از روش تحلیل مضمون و شکل‌گیری شبکه مضامین نشان‌دهنده آن است که الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی دارای ۱ مضمون فراگیر، ۹ مضمون سازمان‌دهنده و ۶۹ مضمون پایه می‌باشد.

جدول ۲. اطلاعات دموگرافیک مصاحبه‌شوندگان شرکت‌کننده در اعتباریابی کیفی الگو

نوع تخصص	تجربه	محل خدمت	تحصیلات	مرتبه
هیئت علمی	۲۳	دانشگاه تهران	دکتری	دانشیار
هیئت علمی	۱۳	دانشگاه علوم و	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۱۷	دانشگاه آزاد تهران مرکز	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۲۱	دانشگاه علامه طباطبائی	دکتری	دانشیار
هیئت علمی	۱۲	دانشگاه سمنان	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۱۵	دانشگاه آزاد اسلامی	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۱۸	دانشگاه آزاد سنندج	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۱۳	دانشگاه پیام‌نور	دکتری	دانشیار
هیئت علمی	۱۷	دانشگاه فرهنگیان	دکتری	استادیار
هیئت علمی	۱۹	دانشگاه شهید چمران	دکتری	دانشیار
مدیر پیش دبستانی	۱۷	شیراز	کارشناسی	کارشناسی
مدیر پیش دبستانی	۱۱	شیراز	کارشناسی	کارشناسی
مدیر پیش دبستانی	۱۶	شیراز	کارشناسی	کارشناسی
مدیر پیش دبستانی	۲۱	شیراز	دکتری	دانشجوی
مدیر پیش دبستانی	۱۳	شیراز	کارشناسی	کارشناسی

جدول ۳ مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر مدل را نشان می‌دهد:

جدول ۳. مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	
آموزش حقوق شهروندی	حقوق	۱. احترام به حقوق اجتماعی دیگران	
		۲. عدالت اجتماعی	
		۳. حق برخورداری از امنیت و صلح	
		۴. وطن‌دوستی	
		۵. احترام به ارزش و جایگاه زنان	
		۶. احترام به زندگی خانوادگی	
		۷. قدرشناسی از تعلقات و میراث تاریخی کشور	
		۸. حق برخورداری از تساوی در برابر قانون	
		۹. حق برخورداری از محیط‌زیست سالم و هوای پاک	
		۱۰. بیان افکار، احساسات، نظرات و به اشتراک گذاشتن	
مدیریت احساسات		۱۱. توانایی درک احساسات دیگران	
		۱۲. توانایی نه گفتن	
		۱۳. کنترل خشم	
		۱۴. شناخت هیجان‌های خود و دیگران	
		۱۵. توانایی مدیریت احساسات خود (غم، ترس و...)	
	تفکر انتقادی		۱۶. آموزش تفکر خارج از چارچوب
			۱۷. کمک به فرضیه‌سازی کودکان
			۱۸. درگیرکردن و به چالش کشیدن کودک برای حل
			۱۹. تقویت روحیه پرسشگری در کودکان
			۲۰. پرورش تفکر انتقادی و ایجاد فرصت‌های مباحثه
		۲۱. تأکید بر تفکر واگرا	
		۲۲. تأکید بر تفکر جانبی	
حل مسئله			۲۳. تقویت توانمندی در مواجهه، ارزیابی و حل مسائل
			۲۴. آموختن شناخت مسئله و راه‌های حل مسائل
			۲۵. ارزیابی راه‌حل‌ها و انتخاب بهترین راه‌حل
		۲۶. مواجهه عملی کودک با مسائل مهم و مرتبط با	
		۲۷. قدرت تشخیص و تفکیک مسائل	

شناخت و تفکر پیرامون مسائل اطراف	۲۸	
تقویت حس کنجکاوی و پرورش روحیه	۲۹	
تقویت مهارت آزمون و خطا و اکتشاف	۳۰	
اجرای فعالیت‌ها به صورت مباحثه‌ای و طرح	۳۱	
آموزش مهارت‌های حل مسئله از طریق فیلم و	۳۲	
طرح سؤال یا مسئله (ایجاد یک مشغولیت ذهنی	۳۳	
بررسی دقیق موقعیت‌ها را به وسیله سؤال کردن	۳۴	تفکر خلاق
تقویت روحیه ایده پردازی در کودکان	۳۵	
تقویت روحیه تخیل در کودکان از طریق پرسیدن	۳۶	
انجام بازی‌های تجسمی و تخیلی	۳۷	
پرورش تخیل از طریق رفتن به طبیعت و طرح	۳۸	
پرورش تفکر خلاق از طریق قصه‌گویی در کلاس	۳۹	
پرورش تفکر خلاق از طریق شعرخوانی در کلاس	۴۰	
تقویت روحیه مشارکت و همکاری	۴۱	مهارت ارتباطی و
مهارت برقراری ارتباط با همسالان خود، والدین و	۴۲	ارتباطات مؤثر
مهارت ابراز وجود و صحبت کردن	۴۳	
مهارت هم‌زیستی با دیگران	۴۴	
رعایت قوانین و مقررات	۴۵	
تقویت مهارت شنیداری	۴۶	
توانایی پیدا کردن دوست جدید	۴۷	
توانایی درخواست کمک از دیگران و کمک به	۴۸	
توانایی مشارکت در کار تیمی (بازی و...)	۴۹	
آموزش مهارت مدیریت رابطه با دیگران از طریق	۵۰	
توانایی لیست کردن گزینه‌ها را قبل از تصمیم‌گیری	۵۱	مهارت تصمیم‌گیری
فکر کردن به پیامدهای تصمیم‌گیری خود	۵۲	
انتخاب راه‌حل دیگر در صورت نامناسب بودن	۵۳	
پایبندی به اجرای تصمیمات خود	۵۴	
تصمیم‌گیری در مورد شیوه‌های اجرایی	۵۵	
تقویت قدرت انتخاب در کودکان	۵۶	
درک داشتن ویژگی‌های شخصی مشابه یا متفاوت	۵۷	خودآگاهی
دانستن حقوق و وظایف خود	۵۸	
دانستن نقاط ضعف و قوت خود	۵۹	
تقویت اعتماد به نفس و روحیه خودباوری	۶۰	

۶۱. داشتن نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران	بهداشت جسمی
۶۲. پذیرفتن اشتباهات خود	
۶۳. تشخیص رفتارهای مناسب جنسیت خود و جنس	
۶۴. آگاه کردن و آشنا کردن دانش آموزان با تغذیه سالم و	
۶۵. آشنا کردن دانش آموزان با اصول بهداشت فردی	
۶۶. آشنایی با بیماریهای عفونی و راههای جلوگیری از	
۶۷. آشنا کردن دانش آموزان از تغییرات بدن و طبیعی	
۶۸. آشنایی دانش آموزان با فعالیت های فیزیکی سالم	
۶۹. ارتقای دانش شناختی نسبت به بدن	

بر اساس جدول ۳، الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت های زندگی از یک مضمون فراگیر، ۹ مضمون سازمان دهنده و ۶۹ مضمون پایه به شرح نمودار (۱) تشکیل گردیده

است:

شاخص ها، برنامه درسی، مهارت، زندگی، محور				
آموزش، حقوق، شهروندی	مدیریت احساسات	تفکر انتقادی	حالا، مساله	بهداشت جسمی
احترام به حقوق اجتماعی دیگران عدالت اجتماعی حق برخورداری از امنیت و صلح وطن دوستی احترام به ارزش و جایگاه زنان احترام به زندگی خانوادگی قدرشناسی از تعلقات و میراث تاریخی کشور حق برخورداری از تساوی در برابر قانون حق برخورداری از محیط زیست سالم و هوای پاک	بیان افکار، احساسات، نظرات و به اشتراک گذاشتن ایده های خود توانایی درک احساسات دیگران توانایی نه گفتن کنترل خشم شناخت هیجان های خود و دیگران توانایی مدیریت احساسات خود (غم، ترس و ...)	آموزش تفکر خارج از چارچوب کمک به فرضیه سازی کودکان درگیر کردن و به چالش کشیدن کودک برای حل مسئله تقویت روحیه پرسشگری در کودکان پرورش تفکر انتقادی و ایجاد فرصت های مباحثه انتقادی تأکید بر تفکر واگرا تأکید بر تفکر جانبی	تقویت توانمندی در مواجهه، ارزیابی و حل مسائل آموختن شناخت مسئله و راههای حل مسائل ارزیابی راه حلها و انتخاب بهترین راه حل مواجهه عملی کودک با مسائل مهم و مرتبط با زندگی خود قدرت تشخیص و تفکیک مسائل شناخت و تفکر پیرامون مسائل اطراف تقویت حس کنجکاوی و پرورش روحیه پرسشگری تقویت مهارت آزمون و خطا و اکتشاف	آگاه کردن و آشنا کردن دانش آموزان با تغذیه سالم و روشهای آن آشنا کردن دانش آموزان با اصول بهداشت فردی آشنایی با بیماریهای عفونی و راههای جلوگیری از آنها
تفکر خلاق	مهارت ارتباطی و ارتباطات موثر	مهارت	خودآگاهی	
بررسی دقیق موقعیتها را به وسیله سؤال کردن تقویت روحیه ایده پردازی در کودکان تقویت روحیه تخیل در کودکان از طریق پرسیدن سوالات باز انجام بازیهای تجسمی و تخیلی پرورش تخیل از طریق رفتن به طبیعت و طرح مسائل پیرامون آن پرورش تفکر خلاق از طریق قصه گویی در کلاس پرورش تفکر خلاق از طریق شعرخوانی در کلاس	تقویت روحیه مشارکت و همکاری مهارت برقراری ارتباط با همسالان خود، والدین و مربیان مهارت ابراز وجود و صحبت کردن مهارت همزیستی با دیگران رعایت قوانین و مقررات تقویت مهارت شنیداری توانایی پیدا کردن دوست جدید توانایی درخواست کمک از دیگران و کمک به دیگران توانایی مشارکت در کار تیمی (بازی و ...) آموزش مهارت مدیریت رابطه با دیگران	توانایی لیست کردن گزینه ها را قبل از تصمیمگیری فکر کردن به به پیامدهای تصمیم گیری خود انتخاب راه حل دیگر در صورت نامناسب بودن راه حل انتخابی پایبندی به اجرای تصمیمات خود تصمیم گیری در مورد شیوه های اجرایی تقویت قدرت انتخاب در	درک داشتن ویژگی های شخصی مشابه یا متفاوت با سایرین دانستن حقوق و وظایف خود دانستن نقاط ضعف و قوت خود تقویت اعتماد به نفس و روحیه خودباوری داشتن نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران پذیرفتن اشتباهات خود تشخیص رفتارهای مناسب جنسیت خود و جنس مخالف	آشنا کردن دانش آموزان از تغییرات بدن و طبیعی بودن این تغییرات آشنایی دانش آموزان با فعالیت ای فیزیکی سالم ارتقای دانش شناختی نسبت به بدن

نمودار ۱. الگوی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی

لازم به ذکر است معیارهای متفاوتی به عنوان شاخص اعتبار پژوهش کیفی مطرح شده است؛ اما از آنجا که نظریه تحلیل مضمون ماهیتاً یک فرایند رفت و برگشتی است، روایی داده‌ها در حین کدگذاری‌ها و تحلیل‌ها و مورد تأکید قرار گرفتن در مصاحبه‌ها و مشاهدات بعدی و قبلی تأیید می‌شود. ابزار روایی را همین رفت و برگشتی بودن خود فرایند تشکیل می‌دهد و بهترین قاضی برای تأیید روایی داده‌ها، تأیید گزاره‌ها، مفاهیم و مقوله‌ها توسط مصاحبه‌شوندگان و در حین انجام مصاحبه‌ها است (قربانخانی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ بنابراین در پژوهش حاضر نیز به دلیل فرایند رفت و برگشتی و تحلیل تک‌به‌تک مصاحبه‌ها قبل از انجام مصاحبه‌های بعدی، خود اصلاحی بودن داده‌ها، بهترین شاخص تعیین روایی داده‌های حاصل از پژوهش بوده است. ارزشیابی الگوی استخراجی، با استفاده از دو شاخص تناسب و کاربردی بودن که یکی از روش‌های ارزیابی اعتبار پژوهش کیفی است و همچنین، نظردهی در مورد پایه‌های تجربی پژوهش به تأیید رسید. علاوه بر موارد مذکور، مشارکت‌کنندگان، نظر خویش را درباره گزارش تحقیق، فرایند تحلیل و مقوله‌ها عرضه کردند و مطابق نظرات آنها نتایج بازبینی و اصلاح شد. همچنین برای سنجش روایی از روش ممیزی کردن از سوی دو داور مورد تأیید قرار گرفت. در این روش، محقق با توضیح در مورد چگونگی جمع‌آوری داده‌ها، چگونگی مشتق شدن مقوله‌ها و چگونگی اخذ تصمیم در طول پژوهش برای ممیز و تأیید آن به دست داور، قابلیت اطمینان نتایج پژوهش را افزایش می‌دهد که در پژوهش پیش رو این کار توسط خبرگان انجام پذیرفت. برای سنجش پایایی در این پژوهش، از روش پایایی بازآزمون استفاده شد؛ این شاخص را می‌توان زمانی محاسبه کرد که کدگذار یک متن را در دو زمان متفاوت کدگذاری کرده باشد. برای محاسبه پایایی بازآزمون، از میان

مصاحبه‌های انجام‌گرفته، چند مصاحبه برای نمونه انتخاب شد و هریک از آنها در فاصله زمانی چهارده‌روزه دوباره کدگذاری شدند. پس از مقایسه کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هر یک از مصاحبه‌ها، از طریق میزان بالای توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، پایایی تحقیق احصا شد. در کنار آن، برای محاسبه پایایی، کدگذاری به‌صورت دستی صورت گرفت و بعد از اتمام کدگذاری نتایج دو کدگذاری با یکدیگر مقایسه و از روش هولستی برای محاسبه پایایی استفاده شد، درصد توافق مشاهده شده رقمی بین صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. پاسخ نتیجه محاسبه برای پژوهش حاضر برابر با $0/736$ محاسبه شد که نشان می‌دهد مضامین از پایایی بالایی برخوردار بودند. در نهایت به‌منظور اعتباریابی مدل ارائه شده از تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شد. بدین منظور بر اساس تعداد مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر، مدل تحلیل عاملی تأییدی در نرم‌افزار لیزرل طراحی و اجرا گردید. همان‌گونه که در جدول (۴) مشخص است همه بارهای عاملی در حالت تخمین استاندارد بیشتر از $0/4$ هستند (همچنین بر اساس مقادیر آماره تی، می‌توان گفت از آنجاکه مقادیر آماره تی همه بارهای عاملی در خارج از بازه $1/96-1/96+$ قرار دارند، می‌توان نتیجه گرفت بارهای عاملی در سطح اطمینان ۵ صدم، معنادار هستند). جدول (۴) مقادیر بارهای عاملی و نتیجه آماره t را نشان می‌دهد:

جدول ۴. بارهای عاملی و معناداری آن

مؤلفه/سازه	شاخص	بارعاملی	معناداری
حقوق	احترام به حقوق اجتماعی دیگران	$0/61$	همه
شهروندی	عدالت اجتماعی	$0/61$	بارهای
	حق برخورداری از امنیت و صلح	$0/66$	عاملی در
	وطن‌دوستی	$0/78$	سطح
	احترام به ارزش و جایگاه زنان	$0/65$	اطمینان
	احترام به زندگی خانوادگی	$0/61$	۹۵درصد
	قدرشناسی از تعلقات و میراث تاریخی کشور	$0/56$	

معنادار	۰/۶۱	حق برخورداری از تساوی در برابر قانون	
	۰/۶۳	حق برخورداری از محیط زیست سالم و هوای پاک	
هستند	۰/۴۵	بیان افکار، احساسات، نظرات و به اشتراک گذاشتن ایده های خود	مدیریت
	۰/۶۳	توانایی درک احساسات دیگران	احساسات
	۰/۶۸	توانایی نه گفتن	
	۰/۷۷	کنترل خشم	
	۰/۶۷	شناخت هیجان های خود و دیگران	
	۰/۶۸	توانایی مدیریت احساسات خود (غم، ترس و ...)	تفکر انتقادی
	۰/۶۹	آموزش تفکر خارج از چارچوب	
	۰/۷۵	کمک به فرضیه سازی کودکان	
	۰/۷۸	درگیر کردن و به چالش کشیدن کودک برای حل مسئله	
	۰/۶۲	تقویت روحیه پرسشگری در کودکان	
	۰/۶۳	پرورش تفکر انتقادی و ایجاد فرصت های مباحثه انتقادی	
	۰/۶۰	تأکید بر تفکر واگرا	
	۰/۶۱	تأکید بر تفکر جانبی	
	۰/۵۸	تقویت توانمندی در مواجهه، ارزیابی و حل مسائل	مهارت های
	۰/۵۵	آموختن شناخت مسئله و راه های حل مسائل	حل مسئله
	۰/۶۲	ارزیابی راه حلها و انتخاب بهترین راه حل	
	۰/۵۸	مواجهه عملی کودک با مسائل مهم و مرتبط با زندگی خود	
	۰/۶۹	قدرت تشخیص و تفکیک مسائل	
	۰/۷۵	شناخت و تفکر پیرامون مسائل اطراف	
	۰/۶۶	تقویت حس کنجکاوی و پرورش روحیه پرسشگری	
	۰/۶۷	تقویت مهارت آزمون و خطا و اکتشاف	
	۰/۶۷	اجرای فعالیت ها به صورت مباحثه ای و طرح پرسش و پاسخ (روش	
	۰/۶۲	آموزش مهارت های حل مسئله از طریق فیلم و انیمیشن های	
	۰/۵۴	طرح سؤال یا مسئله (ایجاد یک مشغولیت ذهنی برای کودکان)	تفکر خلاق
	۰/۷۰	بررسی دقیق موقعیت ها را به وسیله سؤال کردن	
	۰/۷۲	تقویت روحیه ایده پردازی در کودکان	
	۰/۷۱	تقویت روحیه تخیل در کودکان از طریق پرسیدن سؤالات باز	
	۰/۶۲	انجام بازی های تجسمی و تخیلی	
	۰/۷۶	پرورش تخیل از طریق رفتن به طبیعت و طرح مسائل پیرامون آن	
	۰/۵۸	پرورش تفکر خلاق از طریق قصه گویی در کلاس	
	۰/۶۴	پرورش تفکر خلاق از طریق شعرخوانی در کلاس	
	۰/۵۷	تقویت روحیه مشارکت و همکاری	مهارت های
	۰/۷۸	مهارت برقراری ارتباط با همسالان خود، والدین و مربیان	
	۰/۶۷	مهارت ابراز وجود و صحبت کردن	

ارتباطی و	مهارت هم‌زیستی با دیگران	۰/۷۹
ارتباطات	رعایت قوانین و مقررات	۰/۷۷
	تقویت مهارت شنیداری	۰/۶۴
مؤثر	توانایی پیدا کردن دوست جدید	۰/۶۵
	توانایی درخواست کمک از دیگران و کمک به دیگران	۰/۵۱
	توانایی مشارکت در کار تیمی (بازی و ...)	۰/۴۲
تصمیم‌گیری	آموزش مهارت مدیریت رابطه با دیگران از طریق داستان‌گویی،	۰/۴۷
	توانایی لیست کردن گزینه‌ها را قبل از تصمیم‌گیری	۰/۶۶
	فکر کردن به به پیامدهای تصمیم‌گیری خود	۰/۶۴
	انتخاب راه‌حل دیگر در صورت نامناسب بودن راه‌حل انتخابی	۰/۶۹
	پایبندی به اجرای تصمیمات خود	۰/۷۸
	تصمیم‌گیری در مورد شیوه‌های اجرایی	۰/۶۷
خودآگاهی	تقویت قدرت انتخاب در کودکان	۰/۶۶
	درک داشتن ویژگی‌های شخصی مشابه یا متفاوت با سایرین	۰/۶۴
	دانستن حقوق و وظایف خود	۰/۷۳
	دانستن نقاط ضعف و قوت خود	۰/۵۸
	تقویت اعتماد به نفس و روحیه خودباوری	۰/۵۶
	داشتن نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران	۰/۶۰
	پذیرفتن اشتباهات خود	۰/۷۷
بهداشت	تشخیص رفتارهای مناسب جنسیت خود و جنس مخالف	۰/۶۴
	آگاه کردن و آشنا کردن دانش‌آموزان با تغذیه سالم و روش‌های آن	۰/۶۱
جسمی	آشنا کردن دانش‌آموزان با اصول بهداشت فردی	۰/۷۵
	آشنایی با بیمارهای عفونی و راه‌های جلوگیری از آنها	۰/۷۰
	آشنا کردن دانش‌آموزان از تغییرات بدن و طبیعی بودن این تغییرات	۰/۶۹
	آشنایی دانش‌آموزان با فعالیت‌های فیزیکی سالم	۰/۶۴
مؤلفه‌های	ارتقای دانش‌شناختی نسبت به بدن	۰/۶۳
	حقوق شهروندی	۰/۶۵
اصلی	مدیریت احساسات	۰/۶۰
	تفکر انتقادی	۰/۶۸
	مهارت حل مسئله	۰/۶۰
	تفکر خلاق	۰/۵۶
	مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر	۰/۶۴
	مهارت تصمیم‌گیری	۰/۶۹
	خودآگاهی	۰/۶۹
	بهداشت جسمی	۰/۷۰

جدول ۵ نتایج بررسی روایی و پایایی را نشان می دهد:

جدول ۵. مقادیر پایایی مرکب، روایی سازه همگرا و روایی سازه-همگرا

مدل تحلیل عاملی تأییدی	پایایی مرکب	واریانس استخراج شده	روایی سازه-همگرا
حقوق شهروندی	۰/۸۳۲	۰/۴۰۷	تأیید
مدیریت احساسات	۰/۷۱۵	۰/۴۶۸	تأیید
تفکر انتقادی	۰/۷۵۹	۰/۴۵۱	تأیید
مهارت حل مسئله	۰/۸۶۲	۰/۴۰۱	تأیید
تفکر خلاق	۰/۷۵۱	۰/۴۶۰	تأیید
مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر	۰/۸۴۸	۰/۴۰۹	تأیید
مهارت تصمیم گیری	۰/۷۱۵	۰/۴۶۹	تأیید
خودآگاهی	۰/۷۸۴	۰/۴۲۲	تأیید
بهداشت جسمی	۰/۷۳۰	۰/۴۵۱	تأیید
برنامه درسی دوره پیش دبستان با تأکید بر مهارت های زندگی	۸۲۵	۰/۴۱۹	تأیید

همان گونه که در جدول (۵) مشخص است، مقادیر پایایی مرکب مدل بیشتر از ۰/۷ به دست آمده است که نشان دهنده پایایی مناسب مدل پیشنهادی است. از سوی دیگر، با توجه به این که مقادیر بارهای عاملی (مندرج در جدول ۴) شاخص ها بالاتر از ۰/۵ و معنادار به دست آمده است؛ و همچنین مقدار شاخص میانگین واریانس استخراج شده بزرگتر از ۰/۴ است، بنابراین روایی سازه همگرا برای همه مدل های تحلیل عاملی تأییدی، مورد تأیید قرار می گیرد. جدول (۶) نیز شاخص های برازش مربوط به مدل مضامین سازمان دهنده و فراگیر را نشان می دهد:

جدول ۶. شاخص های برازش مدل های تحلیل عاملی تأییدی

مدل	GFI	RFI	IFI	CFI	NFI	RMSEA	Chi ² /df
حقوق شهروندی	۰/۹۷	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۰۳۹	۱/۴۶
مدیریت احساسات	۱	۰/۹۹	۱	۱	۱	۰/۰۰۰	۰/۵۳

تفکر انتقادی	۰/۹۹	۰/۹۷	۱	۱	۰/۹۹	۰/۰۴۹	۱/۷۱
مهارت حل مسئله	۰/۹۷	۰/۹۷	۱	۱	۰/۹۸	۰/۰۳۶	۱/۳۹
تفکر خلاق	۰/۹۹	۰/۹۹	۱	۱	۰/۹۹	۰/۰۱۵	۱/۰۷
مهارت ارتباطی و	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۰۴۱	۱/۴۹
مهارت تصمیم‌گیری	۰/۹۹	۰/۹۸	۱	۱	۰/۹۹	۰/۰۰۰	۰/۹۹
خودآگاهی	۰/۹۹	۰/۹۸	۱	۱	۰/۹۹	۰/۰۰۰	۰/۹۹
بهداشت جسمی	۰/۹۹	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۰۵۷	۱/۹۶
برنامه درسی دوره	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۰۴۰	۱/۴۸
مقدار قابل قبول	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	≥ 90	< 0.08	< 3

با توجه به اینکه شاخص‌های برازش مندرج در جدول (۶) دارای مقادیر قابل قبولی هستند، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی تأییدی الگوی درسی پیش‌دبستانی با تأکید بر مهارت زندگی از برازش مناسبی برخوردار می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر به طراحی الگو و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش‌دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی پرداخت. براین اساس الگوی کیفی احصا شده شامل ۹ بعد کلی و ۶۹ مضمون پایه و ۹ مضمون سازمان‌دهنده شامل "آموزش حقوق شهروندی، مدیریت احساسات، تفکر انتقادی، حل مسئله، تفکر خلاق، مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر، مهارت تصمیم‌گیری، خودآگاهی و بهداشت جسمی" بود. همچنین به منظور اعتباریابی الگوی پیشنهادی آموزش حقوق شهروندی دوره ابتدایی از تکنیک تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید. در همه مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی، بارهای عاملی بالاتر از ۰/۵ و معنادار بودند. علاوه بر این، مقادیر میانگین واریانس استخراج شده نیز بالاتر از ۰/۴ به دست آمد. بر اساس مقادیر بارهای عاملی، آماره تی و نیز میانگین واریانس استخراج شده، وجود روایی سازه - همگرا برای همه سازه‌ها به تأیید رسید. همچنین با توجه به مقادیر پایایی مرکب که بالاتر از ۰/۷ به دست آمد، پایایی مرکب مضامین

سازه‌ها، تأیید شد. همچنین مقدار احتمال آماره‌ی کای دو بزرگتر از ۰/۰۵ نشان داد که همه مدل‌ها در سطح ۹۵ درصد اطمینان مناسب است. همچنین، مقادیر شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص تناسب نسبی (RFI)، شاخص نرم شده برازندگی (NFI)، شاخص‌های برازندگی تطبیقی (CFI) و شاخص برازش افزایشی (IFI) نیز بزرگتر از ۰/۹۰ به دست آمد؛ که مقداری قابل قبول برای تأیید برازندگی مدل محسوب می‌شوند. همچنین شاخص جذر میانگین مجذور باقیمانده‌ها (RMSEA) نیز کمتر از ۰/۰۸ به دست آمد که از این حیث مدل‌ها نیز برازندگی مناسبی دارند؛ و سرانجام مقدار کای دو به درجه آزادی (χ^2/df) نیز کمتر از ۳ به دست آمد که نشان از برازش مناسبی مدل‌های تحلیل عاملی تأییدی دارد.

نتایج پژوهش حاضر که به طراحی و اعتباریابی برنامه درسی دوره پیش دبستانی با تأکید بر مهارت‌های زندگی منجر شد، بر پایه نظریه‌های یادگیری و روان‌شناسی رشد قابل تفسیر است. بر اساس دیدگاه ویگوتسکی (۱۹۷۸) یادگیری در بستر تعاملات اجتماعی شکل می‌گیرد و مهارت‌هایی چون ارتباط مؤثر، تصمیم‌گیری، و مدیریت احساسات در تعامل با دیگران پرورش می‌یابد. لذا، ابعاد شناسایی شده نظیر "مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر" و "مدیریت احساسات" با مبانی نظری ویگوتسکی و مفهوم "منطقه مجاور رشد" هم‌راستا است. همچنین، نظریه اریکسون درباره مراحل روانی - اجتماعی رشد تأکید دارد که در دوره پیش دبستانی (مرحله ابتکار در برابر احساس گناه)، کودکان نیازمند فرصت‌هایی برای بروز خلاقیت، تصمیم‌گیری و احساس کارآمدی هستند؛ بنابراین، گنجاندن مؤلفه‌هایی چون "تفکر خلاق" و "مهارت تصمیم‌گیری" در الگوی برنامه درسی، زمینه‌ساز رشد سالم شخصیت و عزت نفس در این دوره می‌شود. از منظر نظریه‌های یادگیری شناختی (پیاژه)، کودکان در این سن در مرحله پیش‌عملیاتی قرار دارند و توانایی تفکر نمادین و تخیل در آنان پررنگ است. لذا، پرورش مهارت‌هایی مانند تفکر انتقادی و حل مسئله از طریق بازی، قصه‌گویی و فعالیت‌های مشارکتی با سطح شناختی آنان هم‌خوانی دارد. علاوه بر این،

تأکید بر "آموزش حقوق شهروندی" و "بهداشت جسمی" با رویکرد یونسکو در آموزش برای قرن بیست و یکم که چهار ستون آموزش (یادگیری برای دانستن، یادگیری برای انجام دادن، یادگیری برای زیستن با هم، و یادگیری برای زیستن) را مطرح می‌کند، انطباق دارد. این مؤلفه‌ها کودکان را برای ایفای نقش فعال و مسئولانه در جامعه آماده می‌سازد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که الگوی پیشنهادی نه تنها از نظر آماری و تجربی دارای روایی و پایایی است، بلکه بر مبنای نظریه‌های معتبر رشد و یادگیری نیز توجیه‌پذیر است. این امر نشان می‌دهد که طراحی چنین برنامه‌ای می‌تواند به ارتقای همه‌جانبه مهارت‌های شناختی، اجتماعی، هیجانی و اخلاقی کودکان در دوره پیش‌دبستانی بینجامد و زمینه‌ساز تربیت شهروندانی مسئول، خلاق و توانمند برای آینده باشد.

لذا در تبیین نتایج پژوهش می‌توان اذعان داشت که اولین مؤلفه احصا شده که عبارت بود از آموزش حقوق شهروندی با ابعاد احترام به حقوق اجتماعی دیگران، عدالت اجتماعی، حق برخورداری از امنیت و صلح، وطن‌دوستی، احترام به ارزش و جایگاه زنان، احترام به زندگی خانوادگی، قدرشناسی از تعلقات و میراث تاریخی کشور، حق برخورداری از تساوی در برابر قانون، حق برخورداری از محیط‌زیست سالم و هوای پاک که این نتیجه با نتایج تحقیقات رضایی و همکاران (۱۴۰۲)، ارجمندی و همکاران (۱۴۰۲)، همسو بود. مؤلفه مدیریت احساسات نیز شامل ابعاد بیان افکار، احساسات، نظرات و به اشتراک گذاشتن ایده‌های خود، توانایی درک احساسات دیگران، توانایی نه گفتن، خشم، شناخت هیجان‌های خود و دیگران، توانایی مدیریت احساسات خود (غم، ترس و...) بود که نتیجه بدست آمده با نتایج تحقیقات رضایی و همکاران (۱۴۰۲) همسو و همراستا بود. مؤلفه تفکر انتقادی با ابعاد کمک به فرضیه سازی کودکان، درگیرکردن و به چالش کشیدن کودک برای حل مسئله، روحیه پرسشگری در کودکان، پرورش تفکر انتقادی و ایجاد فرصت‌های مباحثه انتقادی، تأکید بر تفکر واگرا، تأکید بر تفکر جانبی با

نتایج پژوهش میرعرب رضی و همکاران (۱۴۰۱) همسو و همراستا بود. مؤلفه حل مسئله نیز با ابعاد تقویت توانمندی در مواجهه، ارزیابی و حل مسائل، آموختن شناخت مسئله و راه‌های حل مسائل، ارزیابی راه حلها و انتخاب بهترین راه‌حل، مواجهه عملی کودک با مسائل مهم و مرتبط با زندگی خود، قدرت تشخیص و تفکیک مسائل، شناخت و تفکر پیرامون مسائل اطراف، تقویت حس کنجکاوی و پرورش روحیه پرسشگری، تقویت مهارت آزمون و خطا و اکتشاف، اجرای فعالیت‌ها به صورت مباحثه‌ای و طرح پرسش و پاسخ (روش سقراطی)، آموزش مهارت‌های حل مسئله از طریق فیلم و انیمیشن‌های آموزشی، طرح سؤال یا مسئله (ایجاد یک مشغولیت ذهنی برای کودکان) با نتایج پژوهش‌های ارجمندی و همکاران (۱۴۰۲)، میرعرب و همکاران (۱۴۰۱)، سرخوش و همکاران (۱۴۰۰)، پناهنده‌پور و همکاران (۱۴۰۲) همسو و همراستا بود. مؤلفه تفکر خلاق با ابعاد بررسی دقیق موقعیت‌ها به وسیله سؤال کردن، تقویت روحیه ایده‌پردازی در کودکان، تقویت روحیه تخیل در کودکان از طریق پرسیدن سؤالات باز، انجام بازی‌های تجسمی و تخیلی، پرورش تخیل از طریق رفتن به طبیعت و طرح مسائل پیرامون آن، پرورش تفکر خلاق از طریق قصه‌گویی در کلاس، پرورش تفکر خلاق از طریق شعرخوانی در کلاس با نتایج پژوهش‌های رضایی و همکاران (۱۴۰۲)، ارجمندی و همکاران (۱۴۰۲)، میرعرب و همکاران (۱۴۰۱)، اشرفی سلطان احمدی و همکاران (۱۴۰۰)، سرخوش و همکاران (۱۴۰۰)، پناهنده‌پور و همکاران (۱۴۰۲) و لی و همکاران (۲۰۲۳) همسو و تأیید کننده آنها بود. مؤلفه مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر نیز با ابعاد تقویت روحیه مشارکت و همکاری، مهارت برقراری ارتباط با همسالان خود، والدین و مربیان، مهارت ابراز وجود و صحبت کردن، مهارت همزیستی با دیگران، رعایت قوانین و مقررات، تقویت مهارت شنیداری، توانایی پیدا کردن دوست جدید، توانایی درخواست کمک از دیگران و کمک به دیگران، توانایی مشارکت در کار تیمی (بازی و...)، آموزش مهارت مدیریت رابطه با دیگران از طریق داستان‌گویی، بازی و انیمیشن با تحقیقات رضایی و همکاران (۱۴۰۲)،

لی (۲۰۲۲) و لورتا و همکاران (۲۰۲۳) که آموزش در گروه‌های بازی را در یادگیری و آموزش مادام‌العمر مؤثر می‌دانند و نتایج هالفداناردوتیر و همکاران (۲۰۲۲) همسو و همراستا بود. مؤلفه مهارت تصمیم‌گیری با ابعاد توانایی لیست‌کردن گزینه‌ها قبل از تصمیم‌گیری، فکرکردن به پیامدهای تصمیم‌گیری خود، انتخاب راه‌حل دیگر در صورت نامناسب بودن راه‌حل انتخابی، پایبندی به اجرای تصمیمات خود، تصمیم‌گیری در مورد شیوه‌های اجرایی، تقویت قدرت انتخاب در کودکان با نتایج تحقیقات ماهر و همکاران (۱۴۰۱)، غلامی و همکاران (۱۴۰۱)، کایا و دنیز (۲۰۲۰) همسو بوده است. مؤلفه خود آگاهی شامل درک داشتن ویژگی‌های شخصی مشابه یا متفاوت با سایرین، دانستن حقوق و وظایف خود، دانستن نقاط ضعف و قوت خود، تقویت اعتمادبه‌نفس و روحیه خودباوری، داشتن نگرش مثبت نسبت به خود و دیگران، پذیرفتن اشتباهات خود، تشخیص رفتارهای مناسب جنسیت خود و جنس مخالف با نتایج پژوهش‌های رضایی و همکاران (۱۴۰۲)، سرخوش و همکاران (۱۴۰۰)، کایا و دنیز (۲۰۲۰)، لورتا و همکاران (۲۰۲۳)، ونگ و همکاران^۱ (۲۰۱۹) همسو و همراستا بود. مؤلفه بهداشت جسمی نیز با ابعاد آگاه‌کردن و آشناکردن دانش‌آموزان با تغذیه سالم و روش‌های آن، آشناکردن دانش‌آموزان با اصول بهداشت فردی، آشنایی با بیمارهای عفونی و راه‌های جلوگیری از آن‌ها، آشناکردن دانش‌آموزان از تغییرات بدن و طبیعی بودن این تغییرات، آشنایی دانش‌آموزان با فعالیت‌ای فیزیکی سالم، ارتقای دانش‌شناختی نسبت به بدن با نتایج پژوهش‌های نوظهوری و همکاران (۱۴۰۰)، خضری و همکاران (۱۳۹۹)، شفیع و همکاران (۱۳۹۹) همسو بوده است.

لذا بر اساس نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود که متخصصان و طراحان برنامه‌های درسی پیش‌دبستانی، فهرست مؤلفه‌ها و مصادیق حقوق شهروندی را در تدوین اهداف و محتوا و

^۱. Wang& et al

فرصت‌های یادگیری و سایر عناصر برنامه درسی مدنظر قرار دهند و مربیان را در چگونگی آموزش این مصادیق به کودکان پیش دبستانی توانمند سازند.

در راستای مؤلفه مدیریت احساسات پیشنهاد می‌شود در طراحی برنامه درسی کودک پیش دبستانی کلمات احساسی اساسی مانند شادی، خشم، غم و ترس و نحوه ابراز آن‌ها آموخته شود. یک روش عالی برای کمک به کودکان در یادگیری احساسات، بحث در مورد احساس شخصیت‌های مختلف در کتاب‌ها و استفاده از داستان‌گویی است؛ بنابراین در طراحی برنامه درسی پیش دبستانی باید شخصیت‌هایی معرفی شوند که کودک بتواند با آن‌ها هم‌زاد پنداری کرده و خود را به‌جای شخصیت اصلی داستان قرار دهد.

در خصوص مؤلفه‌های تفکر انتقادی و حل مسئله پیشنهاد می‌شود طراحی برنامه‌های درسی به‌گونه‌ای باشد که از ابتدای درس کنجکاوی و علاقه کودک برانگیخته شود. شروع درس با یک داستان، شعر یا اسلاید کوتاه به‌گونه‌ای که باعث شود کودک مشتاق به دانستن اصل موضوع شود. کودکان با هر بار انجام بازی‌های فکری و حل مسئله، قوانین و چهارچوب‌ها را می‌آموزند. متوجه محدودیت‌ها و امکانات می‌شوند و در نهایت هر بار راه‌حل‌های مختلف را برای رسیدن به نتیجه امتحان می‌کنند. این کار به‌مرور و خودبه‌خود مسیر رسیدن به راه‌حل را به کودکان آموزش می‌دهد. در خصوص مؤلفه تفکر خلاق پیشنهاد می‌شود در طراحی فعالیت‌ها فرصت‌های یادگیری و آزمون و خطا جهت آزمایش و تجربه‌کردن در اختیار کودک قرار گیرد. کودک در این سن کنجکاو است و کنجکاوی پیش‌نیاز یادگیری است.

در راستای مؤلفه مهارت ارتباطی و ارتباطات مؤثر تدریس گروهی و انجام فعالیت‌ها به‌صورت گروهی یکی از راه‌هایی است که منجر به افزایش مشارکت کودکان در انجام کاری می‌شود. برای این منظور باید اقداماتی انجام داد که کارگروهی برای کودکان پیش دبستانی جالب باشد.

در راستای تقویت مهارت تصمیم‌گیری پیشنهاد می‌شود برای آموزش تصمیم‌گیری به کودکان و دانش‌آموزان، هیچ راهی بهتر از خواندن کتاب و تجزیه و تحلیل شخصیت‌های آن وجود ندارد؛ بنابراین در مفاهیم درسی می‌توان قسمت‌هایی را قرار داد که شخصیت اصلی کتاب تصمیم‌گیری کرده و سپس مربی و دانش‌آموزان به تحلیل تصمیمات اتخاذ شده در آن درس بپردازند. این کار به‌عنوان یک نکته آموزشی عمل می‌کند و باعث ایجاد گفتمان معنادار در کلاس می‌شود.

در راستای افزایش خودآگاهی دانش‌آموزان نیز پیشنهاد می‌شود با روایت قصه‌هایی که شجاعت و تکیه بر توانایی‌های فردی را توصیه می‌کنند به کودکان شیوه زندگی کردن را آموزش داد. هرگز از اهمیت قصه‌های آموزنده در این مسیر نباید غافل شد و زیرا که می‌توانند نقش مهمی در افزایش اعتماد به نفس کودکان داشته باشند. در خصوص مؤلفه بهداشت جسمی نیز با استفاده از تکنیک بازی، نمایش، داستان و شعر آموزش‌های بهداشتی موردنظر را آموزش داد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تأمین شد.

تعارض منافع

مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

احمدزاده، سارا؛ صالحی، کیوان. (۱۳۹۵)، تحلیل جایگاه پرورش مهارت‌های زندگی در برنامه درسی پیش‌دبستانی ایران، پژوهشی مبتنی بر رویکردهای چندگانه، کنفرانس بین‌المللی هزاره سوم و علوم انسانی.

ارجمندی، پریسا؛ رضازاده بهادران، حمیدرضا؛ عصاره، علیرضا؛ خورشیدی، عباس. (۱۴۰۲). ارائه الگوی برنامه درسی پژوهش محور دوره پیش دبستانی. مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان، ۳(۳)، ۳۲۲-۳۳۵.

اشرفی سلطان احمدی سلطان احمدی، زینب؛ کیهان، جواد؛ ملکی آوارسین، صادق؛ یاری، جهانگیر. (۱۴۰۰). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت دینی در دوره پیش دبستانی مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. ۶(۱): ۷-۳۰.

بابادی، امین و مشکانی، محمد. (۱۳۹۰). مقیاس مهارت‌های زندگی: تدوین و هنجاریابی، ابزاری معتبر برای سنجش مهارت‌های زندگی دانش آموزان ابتدایی. مطالعات روانشناسی تربیتی، ۸(۱۴)، ۲۲-۱.

خضری، فریدون، قادری، مصطفی، و عبدالحی، فردین. (۱۳۹۹). طراحی الگوی مطلوب مهارت‌های زندگی دوره متوسطه مراکز استعدادهای درخشان. مدیریت مدرسه، ۸(۱)، ۳۷۰-۳۹۵. سرخوش، شهرزاد؛ صادقی، علیرضا؛ فقیه آرام، بتول؛ شعبانی، حسن و ذبیحی، رزیتا. (۱۴۰۰). شناسایی مؤلفه‌ها و عناصر برنامه درسی مبتنی بر پرورش مهارت حل مسئله به منظور ارائه الگوی بهینه برای دوره پیش دبستانی. تدریس پژوهی، ۹(۱)، ۴۳-۷۲.

شفیعی، صابر؛ عسکری، بهروز؛ علی محمدی، رضا. (۱۳۹۸). مهارت‌های زندگی، تحولات جدید، در روان‌شناسی، علوم تربیتی و تعلیم و تربیت (۲۲)، ۱، ۸۷-۵۶.

عبدالوهابی، مرضیه؛ رومیانی، یونس؛ ظریف، سکینه. (۱۴۰۱). بررسی مهارت‌های اساسی دانشجویان در عصر جهانی شدن. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۱۹(۴)، ۷۴-۵۱.

غلامی، عابد؛ زینلی پور، حسین؛ شیخی فینی، علی امیر؛ سماوی، سید عبدالوهاب .
(۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت هنری دوره پیش‌دبستانی با استفاده از

مدل تحلیل اهمیت - عملکرد. رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۶(۱)، ۸۹-۱۱۰.

قربانخانی، سمیه؛ رحیمی نیک، اعظم؛ علیقلی، منصوره. (۱۴۰۰). ارائه مدل جذب گردشگر
پزشکی در بیمارستان‌های علوم پزشکی شهر تهران. فصلنامه مدیریت پرستاری. ۱۰ (۱): ۳۵-
۴۹.

قلعه شاهی، صنیع الله. (۱۳۸۹). فلسفه آداب و مهارت‌های زندگی، فصلنامه رشد آموزش علوم
اجتماعی، ۱۴(۱)، ۲۳-۳۹.

کلینکه، کریس ال. (۱۴۰۳). مهارت‌های زندگی (ترجمه شهرام محمدخانی). تهران: نشر سپند هنر.
کنعانی هرنندی، ستاره؛ نوریان، محمد؛ نوروزی، داریوش و عبایی کوپایی، محمود . (۱۳۹۷).
الگوی برنامه درسی آموزش فلسفه برای کودکان بر اساس نتایج تحقیقات مرتبط. تفکر و
کودک، ۹(۲)، ۱۲۱-۱۵۱.

ماهری، ساناز؛ عراقیه، علیرضا، قائدی، یحیی؛ مهدی‌زاده، امیرحسین؛ سوسه‌ابی، پری. (۱۴۰۱).
طراحی مدلی برای برنامه درسی آموزش فلسفه به کودکان پیش از دبستان (۳ تا ۵ سال)
دوفصلنامه نظریه و عمل. (۲۰)، ۲۸۹-۳۱۸.

میرعرب رضی، حلیمه، فکوری حاجی یار، حسین؛ شریعت نیا، کاظم؛ بیانی، علی اصغر. (۱۴۰۱).
تبیین اهداف الگوی برنامه درسی مسئله محور در دوره پیش‌دبستانی. مدیریت دانشگاهی،
۱(۴)، ۸۰-۱۰۰.

میرعرب رضی، حلیمه؛ فکوری حاجی یار، حسین؛ شریعت نیا، کاظم؛ بیانی، علی اصغر. (۱۴۰۰).
طراحی الگوی برنامه درسی مساله محور در دوره پیش‌دبستانی. فصلنامه روان شناسی تربیتی،
(۶۲)، ۱۷، ۷-۳۰.

- میکائیلو، غلامحسین، و سلطان القرائی، خلیل. (۱۳۹۴). اهداف و روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام. بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲(۳۵)، ۹۷-۱۲۱.
- میلر، جان. (۱۳۹۶). آموزش و پرورش روح به سوی یک برنامه درسی معنوی، ترجمه: فورچیان، نادرقلی، تهران: نشر فراشناختی اندیشه.
- نادی، محمدعلی نادی، افتخاری، زهرا. (۱۳۹۷)، مدل برنامه درسی کارآفرینی دوره پیش دبستانی، اولین همایش ملی مدارس کارآفرینی (رویکردها، نظریه ها، ابعاد و کسب و کار کاربردی از کشورهای موفق)، اصفهان، ایران.
- نعیمی، فاطمه، حنیفی، فریبا. (۱۴۰۱). تأثیر میزان بازی در آموزش بر مهارت‌های اجتماعی و خودکارآمدی کودکان پیش دبستانی منطقه چهار تهران. مجله تعالی در مشاوره و روان درمانی، ۴۴(۱۱)، ۶۶-۷۵.
- نوظهوری بهرآباد، رامین، فتحی آذر، اسکندر، ادیب، یوسف، بافنده قراملکی، حسن، و رسولی، سمیه. (۱۴۰۰). بررسی عناصر الگوی برنامه درسی مبتنی بر مغز در دوره پیش دبستانی و اعتباربخشی آن (پژوهش کیفی). سلامت روان کودک (روان کودک)، ۸(۲)، ۳۰-۴۵.
- نیک منش، زهرا، کاظمی، یحیی و زارع نژاد، زهره. (۱۳۹۶). تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر ادراک شایستگی و کنترل خشم دانش آموزان. مطالعات روانشناسی تربیتی، ۱۴(۲۷)، ۲۲۱-۲۴۳.
- Askarova, D. I., & Jabborova, M. K. (2022). The Introduction Of Gender Issues In Preschool Education On The Example Of Folk Pedagogy. Oriental Journal of Social Sciences, 2(05), 81-87.
- Hálfdanardóttir, B. F., Ingvarsson, E. T., & Sveinbjörnsdóttir, B. (2022). Important skills for elementary school children: Implementing the preschool life skills program in Iceland. Behavioral Interventions, 37(2), 345-362.
- Joo, Y. S., Magnuson, K., Duncan, G. J., Schindler, H. S., Yoshikawa, H., & Ziol-Guest, K. M. (2020). What works in early childhood education

- programs? A meta-analysis of preschool enhancement programs. *Early Education and Development*, 31(1), 1-26.
- Kaul, V. (2014). Education program in pre-primary period, translation: Farkhondeh Mofidi; Samt Publications, 15th edition.
- Kaya, İ., & Deniz, M. (2020). The effects of life skills education program on problem behaviors and social skills of 4-year-old preschoolers. *Ilkogretim Online*, 19(2).
- Li, Y. (2022). Construction and reform of preschool children's professional curriculum based on big data. In 2021 International Conference on Big Data Analytics for Cyber-Physical System in Smart City: Volume 2 (pp. 787-795). Springer Singapore.
- Loretha, A. F., Arbarini, M., & Desmawati, L. (2023). The Efforts of Lifelong Education through Life Skills for Early Childhood in Play Groups. *JPPM (Jurnal Pendidikan dan Pemberdayaan Masyarakat)*, 10(1), 83-95.
- Proulx, K., & Aboud, F. (2019). Disaster risk reduction in early childhood education: Effects on preschool quality and child outcomes. *International Journal of Educational Development*, 66, 1-7.
- Vintimilla, C. D., & Pacini-Ketchabaw, V. (2020). Weaving pedagogy in early childhood education: On openings and their foreclosure. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(5), 628-641.
- Wang, X., Sun, H., & Li, L. (2019). An innovative preschool education method based on computer multimedia technology. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 14(14), 57-68.
- Yazigy, A. J. (2023). The Need for an Integrated Preschool EFL Curriculum in Lebanon. *BAU Journal-Society, Culture and Human Behavior*, 3(2), 1.-10.